

Bárdi Nándor

Önszerveződés és önreflexió a két világháború közötti magyar kisebbségtörténetben

- Társadalmi önszerveződés mint nemzeti önösszeszedés -

Az alcímben használt önösszeszedés kifejezést Böhm Károly használta a koncentráció fogalmát magyarítva. Ezt Tavaszgy Sándor értelmezte tovább kisebbségi léthelyzetben nemzeti értelemben: "nem szórhatjuk szét a figyelmünket csak azokban az irányokban, ahonnan az egzisztenciánk egyik vagy másik pontját támadják, hanem a támadások pergőtüzében nyíltan össze kell szednünk önmagunkat létünk egészében, és szembe kell néznünk önmagunkkal, reá kell vetnünk nemzeti öntudatunk fényét, egzisztenciánk egészére, hogy kik vagyunk, hol vagyunk, micsoda lehetőségek vannak, és miféle és mennyi erővel rendelkezünk?"¹ Ez az erő nem hatalmi törekvésekre, hanem szellemi, kulturális vonatkozásokra irányul, "amelynek belső törvénye a belső szabadság". Tavaszgy elméleti fejtegetésében az "alvó erők" és az "egyéni műhelyek" összegyűjtését tartotta a legfontosabb feladatnak.

Dokumentumválogatásunk ebbe a folyamatba szeretne bepillantást adni. Amikor a meglévő társadalmi egyesületek a nemzeti lét kulturális és politikai intézményesítésének feladatát látják el. Hiábavaló dolog volna a civil társadalom fogalmát a két világháború közötti időszakra visszavetíteni. A megszűnt állami magyar intézményrendszert - elsősorban az oktatás terén - az egyházak próbálták meg pótolni. A nemzeti közösséget társadalmi alapon szervezni akaró csoportok épp az egyházak érték- és pozícióörző státuszát, a politikai egység alapkérdésének tekintő vagy arra hivatkozó Országos Magyar Párt vezetésével szemben maradtak alul. (Magyar Néppárt kezdeményezése; Paál Árpád és a Keleti Újság polgári radikális köre; Bernády György 1924-es politikai útkeresése; a Reformcsoport; Tornya Gyula és Paál autonómia koncepciói stb.) Ez a helyzet csak a harmincas évek második felében változott meg, amikor a romániai kölcsönös (román, magyar, német) nemzeti összezáródás időszakában az egyházakon, a különböző kulturális intézményekben és bizonyos értelemben az OMP-n belül is generációváltás zajlott le.²

Az első két anyag a Népies Irodalmi Társaság iratállagából származik. Nemcsak a második, hanem az első anyagnak is feltételezhetően Jancsó Benedek a szerzője. Tehát egy olyan erdélyi gyökerekkel rendelkező szakértő, aki szakmai háttérrel próbál adni a kormányzat Románia és magyarságpolitikájához.

³ Közben az erdélyi belső önszervezéshez is próbál ötleteket adni. Maga a szóban forgó kör helyileg Kolozsváron a Majális utca 40-ben működött, az 1870-es évektől létező kolozsvári Tekésző Társaság, majd Társadalom kör keretén belül. Ez az egyesület az oktatási, egyházi, pénzügyi, hivatali szervezetek tagjait tömörítette. A klubszerű működést az impériumváltás után 1921-től újra lehetővé tették, és gyakorlatilag a kolozsvári magyar (férfi) elit legkiterjedtebb szervezetéről volt szó.⁴ Az intézményen belül működött a csütörtöki társaság Gyallay Papp Domokos író, szerkesztő és Gergely Endre orvos vezetésével. "Amikor ez a 40-60 tagot számláló »Csütörtöki Társaság« a csütörtöki estéken összejön, a Társadalom valóban eszmei és szellemi életét éli, mert a tudomány és művészet minden ága képviselve lévén, valóságos összesített közművelődési kört alkot, ahol mindenki tudásának legjavát osztja szét rövid előadás vagy felvilágosítás kíséretében, józan atmoszférában, csendes, mindemellett vidám társalgás közben."⁵ Az idézett kiadvány a csütörtöki kör legaktívabb tagjai között az előbb említetteken túl a következőket sorolja fel: Kovács Dezső (ref. koll. igazgató), György Lajos (kat. líceum tanára), Kristóf György (a magyar irodalom egyetemi tanára), Vásárhelyi János (teológus), Gyergyai Árpád, ifj. Török

Imre, Balogh Ernő, Tavaszy Sándor (ref. teológiai tanár), Roska Márton (néprajzkutató), Csűri Bálint (nyelvész, tanár), Kelemen Lajos (történész, levéltáros), Rajka László, Maksay Albert (ref. teológiai tanár).⁶ A teljes tagnyilvántartásból a közélet fontosabb nevei közül, a teljesség igénye nélkül: Balogh Arthur, Bartók György, Bíró Vencel, Bodor Bertalan, Balázs András, Bitay Árpád, Dózsa Endre, Fritz László, Grandpierre Emil, Gál Kelemen, Hirschler József, Imre Lajos, Inczedy Joksmán Ödön, Jancsó Elemér, Kántor Lajos, Óváry Elemér stb. A dokumentumokban leírtakon túl e körhöz köthető a kolozsvári egyházi-egyetemi kollégiumok tevékenységét irányító Tanulmányi Bizottság létrehozása is.⁷

Ehhez a körhöz tartozott Sulyok István az *Ellenzék* majd a nagyváradi *Erdélyi Lapok* vezető publicistája is, aki a társadalomszervezést előbb az EMKE átszervezésével, majd külön, szász mintára, egy kultúr hivatal megszervezésével vélte megoldhatónak. Ebből végül is egyrészt az OMP statisztikai szakosztálya (ennek Fritz László volt az egyedüli állandó munkatársa) és a Juventus fordítóiroda jött létre. S ez a két intézmény biztosította a hátteret az *Erdélyi Magyar Évkönyv* megjelentetéséhez.

Az ebből a kötetből közölt írások egyrészt katalógust adnak a magyarnak tekintett intézményrendszeréről, másrészt ezáltal jelenítődik meg a kisebbségi/ nemzeti lét egy formális intézményrendszerben. Ezt a címadásban is megfogalmazta Sulyok: a magyar társadalom rendszere.

Az utolsó, sajnos csak hiányosan közölhető⁸ szociográfiai riport mindezt egy teljesen más perspektívából, egy kistrégyó, falusi társadalomszerveződése felől utatja be.

*

A forrásokat a mai helyesírási szabályok szerint, az eredeti nyelvi sajátosságokat megtartva adjuk közre. A szövegekből csak a terjedelmes listákat hagytuk el.

Jegyzetek

¹ Tavaszy Sándor: Önösszeszedés. *Független Újság* 1935. 1. sz. 1. p.

² Az új püspökök kinevezése: Márton Áron, Varga Béla, Vásárhelyi János. A Vásárhelyi Találkozó és az OMP sepsiszentgyörgyi nagygyűlésének hatása.

³ Bővebben: Bárdi Nándor: A Keleti Akció. In *Magyarságkutatás 1995-96*. Szerk.: Diószegi László, Budapest, 1996, 143-190. valamint *Jancsó Benedek Emlékkönyv*. Erdélyi Férfiak Egyesülete, Budapest, 1931.

⁴ 1922-től Bocsáncki László bankigazgató, majd Xantus János marianumi igazgató - többször az éves tekebajnokság győztese - vezetésével. Bár bizonyítani nem lehet, hogy az Unió szabadkőműves páholy tagsága kizáró ok lett volna, de az tény, hogy e másik fontos társaság szervező intézmény tagjai - egy-két bizonytalan kivételt leszámítva - nem szerepelnek a Társadalom kör tagnyilvántartásában. A *Társadalom Élete 1872-1932*. Bonaventúra ny., Cluj, 1932, 70-86. p.

⁵ Uo. 67. p.

⁶ uo.

⁷ Lásd Tanulmányi Bizottság Kolozsvárott. *Magyar Kisebbség* 2000. 2. sz. 149-160.

⁸ A Független Újság adott száma, amelyben a sorozat 2. része megjelent, sem a magyarországi, sem a romániai könyvtárakban nem található. Ezek azok az esetek, amikor - állományvédelem hiányában - a kulturális örökség egy mozaikja talán örökre elveszett.

- Somai József: Rendszert teremteni a civil szférában
- Bereczki Kinga: Hozzászólás Somai József Rendszert teremteni a civil szférában című írásához
- Bodó Barna: Civil önépítkezés
- Farkas Éva: Civilek együtt
- Farkas Miklós: Az érdekegyeztetés, érdekérvényesítési szolidaritás és partnerségi kapcsolatok kialakításának jelentősége a civil szerveződésben
- Dr. Fleisz János: Hozzászólás
- Kósa András László: A romániai magyar civil szféra természetrajzához
- Kötő József: A civil társadalom erői felszabadításának egy lehetséges útja
- Lőrincz Zsuzsanna: Hozzászólás Somai József vitaindító írásához
- Szenkovics Dezső: A civil szervezetek helye és szerepe a társadalomban
- Sebestyén István: A nonprofit szektor érdekképviseletének megoldása
- Bárdi Nándor: Önszerveződés és önreflexió a két világháború közötti magyar kisebbségtörténetben
- A Népies Irodalmi Társaság Politikai Osztályának tájékoztatója a romániai magyarság megszervezéséről és a népkisebbség helyzetének tanulmányozásáról (1924)
- Jancsó Benedek feljegyzése az erdélyi kulturális és társadalmi akciókról (1926)
- Sulyok István tervezete az EMKE átalakítására (1926)
- Sulyok István tervezete magyar kultúrhivatal felállítására (1927)
- Sulyok István: Az erdélyi magyarság társadalmi szervezete
- Sulyok István: A magyar könyv Erdélyben
- Kovács György: Gyalogszerrel a Székelyföldön
- Constantin Iordachi: A nemzet újrajzolt határai: A magyar "státustörvény" és Románia kettős állampolgárságra vonatkozó politikája a Moldovai Köztársaságban
- Juan J. Linz: Nemzetépítés és államépítés
- Charles Taylor: Nacionalizmus és modernitás
- Sorbán Angella - Nagy Kata: Beszélgetések a státustörvényről Erdélyben
- Veress Emőd: Végrehajtás és döntéshozás viszonya a helyi közigazgatásban. Miért beteg Romániában a helyi közigazgatás?
- Szász Alpár Zoltán: A demokrácia modelljei Romániában: a valóság számokban kifejezve
- Nagy Csongor István: A romániai kisebbségi jog 1945 és 1989 közötti történetének tendenciái, különös tekintettel a romániai magyarság történetére (2.)

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék